

УДК 94 : 054] : 929 (477)*Малишко
DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2025.1.320>

*Дімітрій Плісецький**

РОБОТА АНДРІЯ МАЛИШКА У ФРОНТОВИХ І СПЕЦІАЛЬНИХ ГАЗЕТАХ У ПЕРІОД ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1941–1945 РР.)

Анотація: *Стаття аналізує особливості діяльності спеціальних і фронтових газет Радянського Союзу за допомогою архівних матеріалів, часописів періоду Другої світової війни на основі творчості та досвіду роботи військовим кореспондентом газети «За Радянську Україну!», відомого українського радянського письменника Андрія Малишка. Детально простежено вплив матеріалів газетних видань на патріотичні настрої серед військових, підпільників, партизан і населення у тилу та на окупованих територіях.*

Ключові слова: *Друга світова війна, військовий кореспондент, газета «За Радянську Україну!», радянська література, партизанський рух, окупація, патріотизм, Андрій Малишко*

Вступ. Друга світова війна кардинально змінила життя в СРСР. Події цієї трагедії людства змусили мобілізувати всі можливі ресурси для боротьби з ворогом. Надзвичайно важливу роль у цій боротьбі відігравали військові кореспонденти та фотографи, які поширювали інформацію безпосередньо з місць бойових дій на сторінках фронтових та інших періодичних видань, призначених, зокрема і для населення, яке опинилося на окупованих територіях. Кожна ворогуюча армія мала таких кореспондентів на фронті та цивільних журналістів у тилу для максимально швидкого інформування населення про свої успіхи на фронтах та у пропагандистських цілях. Одразу ж після нападу нацистської Німеччини на Радянський Союз 22 червня 1941 р. більшість письменників стали на захист країни від загарбників, добровільно пішли на фронт, вважаючи це своїм громадянським обов'язком. Серед них був і Андрій Самійлович Малишко.

Метою публікації є аналіз особливостей діяльності преси та воєнних кореспондентів СРСР у період Другої світової війни на прикладі публікацій А. Малишка у фронтових газетах (1941–1945 рр.) і дослідити вплив його творчості як поета та публіциста на партизанський рух і воїнів Червоної армії.

Огляд літератури. Важливим джерелом вивчення діяльності Андрія Малишка у Другій світовій війні є архівні матеріали фондів 22 і 878 Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМ) та періодичні видання радянської доби, у першу чергу випуски газети «За Радянську Україну!» (вона виходила друком у 1941–1943 рр. для населення окупованих нацистами та їх союзниками територій України), а також «Літературної газети». Додаткову інформацію містять статті зі збірників «Про Андрія

* Плісецький Дімітрій Вікторович – аспірант кафедри джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін Українського державного університету імені Михайла Драгоманова; Вчитель історії та правознавства Ліцею № 84 Печерського району м. Києва (Київ, Україна); ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-6386-217X>; e-mail: d.v.plisetskyi@npu.edu.ua

Малишка» (1962 р.) і «Малишкові дороги» (1975 р.), а саме: спогади Любові Забашти¹, Леоніда Речмедіна², Миколи Шеремета³, Семена Вігучина⁴. У сучасній українській історіографії праці про це відсутні.

Виклад основного матеріалу. З перших же днів війни між нацистською Німеччиною та Радянським Союзом бої розгорнулися не лише на фронтах, а також і в інформаційному просторі. Зокрема, німцями заздалегідь було віддруковано велику кількість листівок і газет, призначених для військовослужбовців Червоної армії та населення окупованих і прифронтових територій – з метою поширення дезінформації та із закликами до повалення радянської влади. Крім того, під час відступу радянських військ з території західних республік Радянського Союзу (Україна, Білорусія, Литва, Латвія, Естонія, західна частина Росії) далеко не скрізь вдалося евакуювати або знищити обладнання місцевих поліграфічних підприємств. Потрапивши до рук нацистів, уся ця техніка почала служити пропагандистським цілям Третього рейху. При цьому німецькі пропагандисти вдавалися до буквального відтворення назв, шрифтів і навіть стилістики популярних радянських періодичних видань, зокрема й центральної загальнодержавної газети «Правда», дезорієнтуючи у такий спосіб читачів. Як правило, у ній вміщувалися тенденційно подана інформація з фронтів, світові новини та звинувачення на адресу радянської влади у період правління Йосипа Сталіна. Йшлося, передусім, про колективізацію, індустріалізацію та масові репресії 1930-х рр.⁵ Традиційний радянський лозунг «Трудящі усіх країн, об'єднуйтеся!» було доповнено словами «для боротьби проти більшовизму».

Також нацисти налагодили випуск власних періодичних видань. У різних містах України при окупаційних адміністраціях створювалися газети та журнали українською та російською мовами, у них працювали колаборанти. Наприклад, у м. Суми було налагоджено випуск газети «Сумський вісник», який виходив двічі на тиждень. У ній зазвичай публікувалися лише новини з фронту, накази Сумської міської управи та відозви до населення. Цікаво, що ця газета апелювала до релігійності та працьовитості місцевого населення: «В дружньому співробітництві з Германською імперією буде міцнити український народ. Зникає в могилу народів світу нелюдська експлуатація нашого народу комуністами і жидами, які грабували нас в ім'я вигаданого ними «щастя майбутніх поколінь», а справді – для особистих інтересів, для свого панування. Позбувшись комуністичного ярма наш народ буде вільно, на повні груди дихати і користуватись справжньою волею. Найдорогше, що було у віруючої людини – свобода релігії і духовного життя – тепер повертаються народів. І всім цим наш український народ зобов'язаний

¹ *Забашта Л.* Сторінки життя. *Малишкові дороги: спогади про Андрія Малишка.* Київ: Вид-во художньої літератури «Дніпро», 1975. С. 46–60.

² *Речмедін Л.* Солдат переднього краю. *Малишкові дороги: спогади про Андрія Малишка.* Київ: Вид-во художньої літератури «Дніпро», 1975. С. 103–109.

³ *Шеремет М.* У творчому злеті. *Про Андрія Малишка: статті, враження, вірші, відгуки / ред.-упоряд.: Д.Я. Шлапака, М.К. Богутського.* Київ: Радянський письменник, 1962. С. 42–47.

⁴ *Вігучин С.* Цвітуть осінні тихі небеса... *Малишкові дороги: спогади про Андрія Малишка.* Київ: Вид-во художньої літератури «Дніпро», 1975. С. 182–194.

⁵ *Трогин В.* Дневник комсомольця. Повесть о том, как Василий Трогин разочаровался в большевизме. Тетрадь вторая. *Правда.* 1942. 21 ноября, № 48 (68). С. 2–3.

непереможній німецькій армії і великому вождеві германського народу Адольфу Гітлеру»⁶. У різних регіонах СРСР, які були окупованими нацистами, періодичні видання мали свої особливості з урахуванням настроїв місцевого населення. Наприклад, для козаків і бійців Російської визвольної армії існували свої окремі вісники. Німецькі пропагандисти за допомогою цих газет і журналів прагнули заручитися підтримкою населення, схилити його на свій бік, а також переконати солдатів і командирів Червоної армії не чинити опору та здаватися у полон.

У цих умовах Радянський Союз теж розпочав інформаційну боротьбу. До війни СРСР мала добре налагоджену систему центральних і місцевих періодичних видань, які володіли монополією на інформування громадян. Але війна змусила адаптуватися до нових умов. Західна частина СРСР стала театром бойових дій, а війська нацистської Німеччини швидко просувалися вглиб країни. Перший місяць війни показав, що потрібна нова система поширення інформації серед населення в тилу та на окупованих територіях, а також серед воїнів Червоної армії, підпільників і партизан, що вели боротьбу в тилу ворога. 30 липня 1941 р. було опубліковано наказ Наркому оборони СРСР «Про газети для населення окупованих радянських областей». Цим документом передбачалося створення спеціальних газет для окупованих територій. Далі визначалися тираж і мова, якою вони мали виходити: «при політуправлінні Західного фронту – білоруською мовою, тиражем 200 тис. прим.; при політуправлінні Південно-Західного фронту – українською мовою, тиражем 300 тис. прим.; при політуправлінні Південного фронту – молдавською мовою, тиражем 50 тис. прим.; при політуправлінні Північно-Західного фронту – латвійською мовою, тиражем 30 тис. прим. і литовською мовою, тиражем 30 тис. прим.»⁷. Враховуючи кількість населення, найбільший тираж був спрямований на окуповану територію УРСР.

Окрім того, у наказі визначалися періодичність і формат видань – два-три рази на тиждень на двох великих полосах (сторінках) та вказувалися назви цих газет: «білоруською мовою – «За Радянську Білорусію»; українською мовою – «За Радянську Україну»; молдавською мовою – «За Радянську Молдавію»; латвійською мовою – «За Радянську Латвію»; литовською мовою – «За Радянську Литву»⁸. Документ був підписаний заступником Народного комісара оборони СРСР Левом Мехлісом. Своєрідним доповненням до цього документу був «Приблизний перелік питань роботи відділень політвідділів армій військ Західного фронту по роботі серед населення тимчасово окупованих районів, а також серед частин Червоної армії та партизанських загонів у тилу ворога» (3 жовтня 1941 р.)⁹. Переліком окреслювалися напрямки роботи політвідділів із солдатами, партизанами і населенням окупованих територій та особливості політрозвідки. Одночасно визначалися принципи діяльності кореспондентів фронтових і спеціальних

⁶ Настав великий, радісний час. *Сумський вісник*. 1941. 19 жовтня, № 1. С. 1.

⁷ Приказ об издании газет для населения оккупированных советских областей. 30 июля 1941 г. *Русский архив: Великая Отечественная*. Т. 13 (2-2). Приказы народного комиссариата обороны СССР, 22 июня 1941 г. – 1942 г. Москва: ТЕРРА, 1997. С. 41.

⁸ Ibidem.

⁹ Примерный перечень вопросов работы отделений политотделов войск Западного фронта по работе среди населения временно оккупированных районов, а также среди частей Красной Армии и партизанских отрядов, действующих в тылу врага. 3 октября 1941 г. *Русский архив: Великая Отечественная*. Т. 20 (9). *Партизанское движение в годы Великой Отечественной войны 1941-1945 гг.* Москва: ТЕРРА, 1998. С. 91-93.

видань, бо газети працювали при політичних відділах фронтів. Для військовослужбовців, зокрема пропонувалися такі політичні заходи: партійно-комсомольські зібрання, політінформація, індивідуальні бесіди, мітинги, колективні читання газет і листівок, випуск бойових листівок тощо. Перелік містив також рекомендації щодо способів доставки та поширення агітаційної літератури серед населення окупованих територій, а також збору пропагандистських матеріалів нацистів та інформації про їх злочини у захоплених ними районах СРСР.

Ці заходи були необхідними для підтримки стабільності у державі та впливу на настрої громадян. Утілювали в життя їх літератори та журналісти, ті, хто за покликом серця вступили до лав Червоної армії. Серед них був і поет Андрій Малишко. Сам він згадував про це так: «І ми... зголосилися йти добровольцями в армію. Шістдесят п'ять письменників переодягнулися в сірі шинелі і пішли на фронт»¹⁰. Спочатку Малишко отримав направлення до редакції газети «Красная Армия». У перший місяць війни Андрій Малишко перебував у Тернополі на Південно-Західному фронті. Саме там, на передовій, він збирав матеріали для своєї газети. Але наприкінці липня 1941 р. поет був прикомандирований до спеціальної газети «За Радянську Україну!», в якій він працюватиме з липня 1941 р. до січня 1943 р. Газета була створена буквально одразу ж після наказу Наркомун оборони СРСР за сприяння секретаря ЦК КП(б)У Михайла Бурмистенка¹¹. Першими членами редакційної колегії стали українські радянські письменники: Микола Бажан (відповідальний редактор), Ванда Василевська й Олександр Корнійчук. Ця газета була налаштована на випуск матеріалів для населення та партизан окупованих територій. Протягом 1941–1943 рр. редакція газети «За Радянську Україну!» через наступ ворога буде постійно пересуватися від одного міста до іншого. Вона починала свою видавничу діяльність під Києвом у Броварах, а надалі зупинялася у Харкові, Валуйках, Воронежі, Сталінграді та Москві. Це без урахування перевалочних пунктів, де довелося провести досить короткий період часу.

Перший випуск газети «За Радянську Україну!» вийшов 31 липня 1941 р., тобто вже на наступний день після наказу Наркомун оборони СРСР. На її сторінках було опубліковано відоzву до читачів «Дорогі брати і сестри!», у якій пояснювалася мета видання: «Сьогодні ми починаємо видавати газету “За Радянську Україну!”. Вона буде бойовим другом і порадиником для всіх радянських громадян, які залишилися у своїх рідних містах і селах, загарбаних озвірілими фашистськими поневолювачами. Вона розповідатиме вам правду про героїчну боротьбу радянського народу і його доблесної Червоної Армії проти гітлерівських нападників. Вона розповідатиме про доблесть і відвагу червоних партизан, про бойовий досвід цих смілих людей... Читайте свою газету і передавайте її іншим. Викривайте брехні фашистів про непереможність і вигадані успіхи німецької армії. Все робіть, щоб створити для ворога нестерпні умови...»¹².

Газета «За Радянську Україну!» є характерним прикладом радянських спеціальних видань для населення та партизан окупованих територій. На її сторінках публікувалися дані про стан фронту, новини з СРСР і світу, вміщувалися інструкції щодо методів ведення партизанської війни, актуальні вірші, нариси, гуморески тощо. Ці літературні доробки

¹⁰ *Забашта Л.* Сторінки життя... С. 56.

¹¹ *Костенко А.І.* Андрій Малишко: біографічна повість. Київ: Дніпро. 1987. С. 106.

¹² *Дорогі брати і сестри! За Радянську Україну!* 1941. 31 липня. (№ 1). С. 1.

мали величезне моральне значення для військових та партизан, поезії перетворювалися на пісні, які співали для підняття бойового духу бійців і населення.

Газета стала важливим носієм інформації для громадян СРСР у тилу та мало не основним для населення окупованих територій. Будь-які затримання із поширенням її випусків могли зробити інформацію застарілою та неактуальною. Доставка газет і листівок здійснювалася за допомогою літаків, а поширенням займалися партизанські загони. Зважаючи на це, агітаційна література нерівномірно потрапляла до окупованих областей, а частково навіть до ворога. Матеріали для газет воєнні кореспонденти та фотографи добували безпосередньо з фронту. Вони працювали із бійцями на передовій, дізнаючись про стан армії, героїчні подвиги армійців і втрати ворога. Фотографії з місця подій мали тут виняткове значення, оскільки демонстрували підбиту ворожу техніку та військовополонених, містили зображення радянських воїнів під час бою. Не менш важливими при висвітленні подій були публікації військових кореспондентів: репортажі, статті, патріотичні літературні твори. Адже більшість кореспондентів були письменникам і максимально використовували свій талант для боротьби з ненависним ворогом.

У діяльності газети «За Радянську Україну!» Андрій Малишко брав дуже активну участь. На її сторінках регулярно друкувалися його вірші та репортажі. Так, уже в третьому номері газети було опубліковано вірш «Пісня»¹³. Твори Малишка мали патріотичний характер – вони присвячувалися військовим діячам Радянського Союзу, прославляли боротьбу Червоної армії та партизан і засуджували злочиння нацистів. Як приклад, можна навести вірш «Пісня про маршалів», опублікований у випуску за 15 серпня 1941 р. У ньому йшлося про маршалів Радянського Союзу, а саме Семена Тимошенка, Кліма Ворошилова та Семена Будьонного: «...Ми поб'єм фашистів зграї чорні,/ Стяг червоний піднесем вгорі!/ Маршали ведуть нас непоборні,/ Нашої землі багатирі,/ Тимошенку! – кличе поле ратне./ Кліме наш! – одгукує Донбас/ Споза Дону сонце благодатне/ Над Будьонним сходить в ранній час...»¹⁴. Звичайно, перебуваючи у вирі подій, Андрій Малишко не міг не знати, що саме ці військові керівники несуть особисту відповідальність за відступ і величезні людські втрати Червоної армії, але життя в умовах тоталітарного режиму ставило дилему – або ти підтримуєш керівників, яких призначив Й. Сталін, або система тебе знищує. Тому Андрій Малишко змушений був підтримувати авторитет означених маршалів.

Невдовзі поет починає публікувати в газеті цикл віршів «Україно моя», перший із яких вийшов у випуску за 9 жовтня 1941 р.: «Запалали огні за долиною синього неба,/ Самольоти гудуть, бо на захід фронти і фронти./ Україно моя, мені в світі нічого не треба,/ Тільки б голос твій чути і ніжність твою беретти»¹⁵. Це тільки декілька прикладів творчості Андрія Малишка на сторінках періодичних видань у часи війни. Його поезії матимуть значний вплив на діяльність партизанів і підпільників на окупованій території, про це ми розповідатимемо далі.

Варто звернути увагу на стиль письменника, який відзначався емоційністю. Яскравим прикладом є репортаж із фотоматеріалом «Скажені звірі», опублікований у газеті «За Радянську Україну!» 29 березня 1942 р. Автор описував звірства нацистів щодо військовополонених і цивільного населення. Зміст ілюструвала фотографія закатованого

¹³ Малишко А. Пісня. *За Радянську Україну!* 1941. 5 серпня, № 3. С. 1.

¹⁴ Малишко А. Пісня про маршалів. *За Радянську Україну!* 1941. 15 серпня, № 8. С. 1.

¹⁵ Малишко А. Україно моя. *За Радянську Україну!* 1941. 9 жовтня, № 28. С. 1.

радянського солдата. У репортажі було написано таке: «Захопивши в полон червоноармієць Любачека, німецькі кати піддали його звірячим тортурам. Йому викололи праве око, порізали груди й обличчя, на спині вирізали зірку... В селі Тарасовці, Харківської області, німці захопили в полон дев'ятнадцять поранених червоноармієць. Їх засипали солом'ю і спалили. Своїм кривавим розбоєм гітлерівські людоджери хочуть залякати наших людей, зробити їх покірливими рабами. Але ніколи радянський народ не стане навколішки перед німецьким катом. Ми не забудемо кривавих злочинів гітлерівської звіроти, не забудемо і не простимо. Кров наших людей кличе до священної помсти! За кров братів і сестер, жінок і дітей, за муки й страждання нашого народу – смерть фашистським бандам Гітлера!»¹⁶.

Андрій Малишко писав свої репортажі та поезії не тільки для газети «За Радянську Україну!», але й для інших фронтowych газет. За часів війни його публікації можна було знайти на сторінках газет «Красная Армия», «За честь Родины» й інших фронтowych і центральних періодичних видань. Перелік цих творів міститься в архіві українського радянського літературознавця Леоніда Коваленка¹⁷. Причому майже усі ці публікації знайшли своє місце на сторінках фронтowych газети «За честь Родины». Одна стаття – «На Одері» – побачила світ у червонофлотській газеті «За победу» від 16.02.1945 р.

Досить цікавим є нарис Андрія Малишка, присвячений річниці Курської битви (липень-серпень 1943 р.), він також зберігається у фонді Леоніда Коваленка¹⁸. Нарис було присвячено героїзму та мужності гвардії капітана Андрія Бельгіна, який продовжував командувати своїм батальйоном, незважаючи на тяжке поранення аж до своєї смерті на полі бою. На завершення статті Малишко пише: «Пройдуть роки, заростуть сліди поганих ворожих ніг на нашій землі, а імена героїв-бельгінців будуть жити в пам'яті людей, нагадуючи про хоробрість і стійкість радянської людини в боротьбі за рідну землю»¹⁹.

Цілий цикл статей А. Малишка під загальною назвою «Київська битва» розповідає про Київську наступальну операцію (3–13 листопада 1943 р.), в якій їх автор брав безпосередню участь. Нарис друкувався у газетах «Радянська Україна» (28 і 29 грудня 1943 р.) і «За честь Родины» (9, 10, 12, 13, 14 і 18 січня 1944 р.)²⁰. Працюючи над нарисом, Малишко вирішив не обмежуватися винятково боями за Київ, охоплюючи події, починаючи від Курської битви. Нарис характеризувався емоційністю – рисою, властивою для творів автора, написаних ним як під час війни, так і у повоєнні роки.

Андрій Малишко завершує нарис такими словами: «Піхота і танки рухалися через місто на Васильків і Фастів. Київ стояв над ними на величезних шляхах війни в диму і пожарах, світлячись своїм горем на всі чотири боки землі. Але це вже було минуле. Ранок його визволення – ранок шостого листопада тисяча дев'яност сорок третього року – провіщав йому радісний день, можливо, найсвітліший день від страшних часів лихоліття Батиевої навали»²¹.

Письменники-журналісти отримували під час війни багато листів від бійців Червоної армії, в яких вони запрошували відвідати їхню частину, розповідали про свої успіхи у

¹⁶ Малишко А. Скажені звірі. *За Радянську Україну!* 1942. 29 березня, № 26 (70). С. 2.

¹⁷ Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Ф. 878. Оп. 1. Од. зб. 300. Арк. 259-261.

¹⁸ Ibid. Арк. 49-55.

¹⁹ Ibid. Арк. 55.

²⁰ Малишко А. Твори в 10 т. Т. 10: Літературно-критичні та публіцистичні статті. Київ: Дніпро, 1974. С. 334.

²¹ Ibid. С. 294.

боротьбі з ворогом, цікавилися долею своїх рідних. Ось зразок одного з таких листів, від гвардії старшого сержанта А.С. Гордієнка: «Привіт з фронту українським письменникам і поетам: товаришам Малишкові, Сосюрі, Головку. На честь Вашого одвідування я, снайпер Гордієнко А.С., з групою молодих своїх учнів-снайперів зробив десятиденний вихід на передній край оборони. Сповнений згадками про нашу зустріч, я почав без утоми працювати з шістьма своїми вихованцями. Я учив їх обачності, учив, як бити німців без промаху, і разом з тим, поповнював свій бойовий рахунок. За десять днів наполегливої роботи наша група знищила 105 фашистів. Сам я знищив 78 гітлерівців. Тепер на своєму рахунку я маю 272 знищених фрїци і 4 кулемети...»²².

Андрієві Малишко на сторінках газети «За честь Родины» довелося відповідати на лист від червоноармійця Антона Білика, який три роки не бачив членів своєї сім'ї, і не мав від них жодної звістки. У своєму нарисі «Марія Білик з дітьми» поет повідомляв: «Дорогий товаришу Антон! Пишу тобі із рідного нашого села Обухова. Нічого не питаю і не приховую від тебе. Не відпише тобі твоя жінка Марія, не побачиш ти більше своїх дітей. Лежать вони у «Розкопаній», замучені німцями. Найстарший син, Івась, втік тієї ночі від кулі, не знаю, де він тепер. Повтікали із села і ті, хто вбивав твою сім'ю... Ми шукатимемо їх день і ніч, і знайдемо, повір мені...»²³. Таких листів від червоноармійців було дуже багато і редакції фронтових газет намагалися на них відповідати.

Деякі поезії, написані під час війни, стали насправді загальнонародними. На це, серед інших, звернув увагу літературознавець Леонід Коваленко у статті «Виправити помилку» в «Літературній газеті» за 16.08.1956 р. У ній йшлося про пісню «Ми не знаєм поля й хати», яку вважали партизанською, тобто народною. Проте, дослідник з'ясував, що авторство цього твору належало перу Андрія Малишка. Вірш було надруковано на сторінках газети «За Радянську Україну!» 10 грудня 1942 р. під назвою «На мотив "Там, де Ятрань круто в'ється"»²⁴. Це було зрозуміло, адже газет і листівок, які закидали у тил ворога, не вистачало, отже, вірші, які сподобалися партизанам, доводилося вивчати напам'ять, а потім уже в усній формі передавати один одному.

Цікаво, що український радянський поет Микола Шеремет також згадував про вказану пісню, коли перебував у партизанському загоні Олексія Федорова: «...в засніжених лісах окупованої Чернігівщини і Гомельщини наші бійці піднімали радянські газети і листівки, тулили їх до серця, жадібно читали зведення Радянського інформбюро. В нічних походах і жорстоких січах з ворогом народжувались партизанські пісні. Одна з них дуже полюбилась нам: Ми не маєм поля й хати,/ Бригадири, орачі./ Під руками автомати/ І походи уночі. Як же я здивувався, коли, повернувшись на Велику Землю, дізнався, що автором її був А. Малишко. Пісня друкувалася в газеті «За Радянську Україну!», але той номер мені не потрапив на очі»²⁵.

Історія з піснею «Ми не маєм поля й хати», як зазначав дослідник Леонід Коваленко, «підтверджує близькість багатьох творів наших кращих поетів до народних пісень і свідчить

²² Речмедін Л. Солдат переднього краю... С. 107.

²³ Вігучин С. Цвітуть осінні тихі небеса... С. 191.

²⁴ Коваленко Л. Виправити помилку. *Літературна газета*. 1956. 16 серпня, № 33 (1288). С. 2.

²⁵ Шеремет М. У творчому злеті. *Про Андрія Малишка: статті, враження, вірші, відгуки* / ред.-упоряд.: Д.Я. Шлапака, М.К. Богутського. Київ: Радянський письменник, 1962. С. 44.

про їхнє вміння втілювати важливі й актуальні думки в майже «суто» фольклорну форму»²⁶. Це наочний взірєць того, як творчість поетів могла стати народною.

Іншим прикладом є історія з життя полтавської підпільниці Лялі Убийвовк. Вона та її соратники у 1942 р. змогли перехопити радянську радіопередачу, де зачитували вірш: «Вставай, Україно! Розлуки доволі,/ Які ми з тобою ще будем багаті –/ Веселкою в небі...», але його вони не змогли дослухати до кінця. Тоді Ляля Убийвовк разом зі своїми товаришами-підпільниками запропонували свій варіант вірша: «Вставай Україно! Терпіти доволі/ Рабами катів ми ніколи не станем,/ Ми хочемо жити, ми прагнемо волі,/ До бою вставайте, брати-полтавчани»²⁷. Для захисників Батьківщини ці слова стали заклик до боротьби з окупантами. Цікаво, що цей вірш також написаний Андрієм Малишком, у циклі поезій «Україна моя». Цей твір побачив світ у газеті «За Радянську Україну!» 4 січня 1942 р. Саме останні рядки поезії підпільники Полтави чули тоді по радіо: «Моя Україно! Розлуки доволі,/ Які ми з тобою ще будем багаті:/ Веселкою в небі, барвінком у полі,/ Розплатолюття при спаленій хаті»²⁸. Так поезія допомагала партизанам та підпільникам під час Другої світової війни.

Твори і статті Андрія Малишка були дуже популярні серед воїнів Червоної армії. Їх читали вголос для всіх, бо вони надихали на боротьбу із загарбниками. Український радянський критик Андрій Трипільський згадував історію, яку розповів йому генерал – начальник політвідділу однієї з армій. Він застав солдат за читанням у бліндажі. На запитання генерала, що вони читають, лейтенант відповів: «Готую, товариш генерал, бійців до бою!» й додав: «Читаю солдатам поезії Андрія Малишка!»²⁹. Ще один приклад того, як творчість поета цінувалася військовослужбовцями, наведено у листі фронтовика до Андрія Самійловича після війни: «...я був на крайній точці західного кордону під Перемишлем. Потім ми відступили до Чернігова і зайняли оборону на Десні. Під Остром, у фронтовому лісі, нам потрапили до рук свіжі газети. Серед них була газета «Комуніст» від 27 серпня 1941 року, в якій я прочитав Ваш вірш «Україно моя». Ми всі вивчали його тоді напам'ять, повторювали як клятву перед боєм»³⁰.

Цікавими є спогади воєнних років українського радянського літературознавця Дмитра Шлапака. 20 лютого 1959 р. в «Літературній газеті» вийшла його стаття «Щедрий талант», присвячена, зокрема, концерту для бійців у м. Сватове на Луганщині, де зачитували один із віршів Андрія Малишка із циклу «Україно моя»: «Я бачив сльози на суворих і мужніх обличчях фронтовиків, які на завтра пішли у бій за визволення Харкова, Ізюма, Лозової... Воєнна поезія А. Малишка – це художній літопис битви з фашизмом»³¹. Отже, як бачимо, творчість радянських письменників піднімала патріотичні настрої серед бійців партизанських загонів і червоноармійців, допомагала їм пережити жахіття війни.

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що інформаційна війна була важливою складовою Другої світової війни. Пропаганда у Радянському Союзі, як і в нацистській

²⁶ Коваленко Л. виправити помилку. *Літературна газета*. 1956. 16 серпня, № 33 (1288). С. 2.

²⁷ Борисов О. Слово-зброя. *Літературна газета*. 1946. 12 грудня, № 50 (191). С. 4.

²⁸ Малишко А. Україно моя! *За Радянську Україну!* 1942. 4 січня, № 2 (46). С. 2.

²⁹ Трипільський А. На передові лінії вогню. *Літературна газета*. 1947. 20 лютого, № 8 (201). С. 2.

³⁰ Забашта Л. Сторінки життя... С. 57.

³¹ Шлапак Д. Щедрий талант. *Літературна газета*. 1959. 20 лютого, № 14 (1527). С. 2.

Німеччині, яка значною мірою здійснювалася через газети, відіграла важливу роль в інформуванні громадян, а також у піднятті патріотичного настрою серед бійців армії. З цією метою радянською владою було створено фронтові (орієнтовані переважно на військовослужбовців) і спеціальні газети, призначені для поширення інформації серед населення окупованої та прифронтової зони, червоноармійців, підпільників, партизан. Умови праці були складними, бо кореспонденти та фотографи збирали матеріали для своїх публікацій на передовій. Серед них був і Андрій Малишко.

Відтак, можна відзначити, що, Малишко як людина, письменник і патріот України зробив усе можливе для перемоги над нацизмом. Його статті, нариси, розповіді, поезії, що друкувалися на сторінках багатьох газет, зокрема «Красная Армия», «За Радянську Україну!», «За честь Родины», «За победу» піднімали дух бійців проти нацистських окупантів і налаштовували на боротьбу з ворогом. Вірші Андрія Малишка, як і інших письменників, перетворювались на народні пісні, які співали партизани, підпільники та бійці Червоної армії. Так літературна спадщина Андрія Малишка ставала загальнонародним надбанням.

Dimitrii Plisecky

Andriy Malyshko's work in frontline and special newspapers during World War II (1941-1945)

Abstract: The aim of the work is to analyze the specifics of the press and war correspondents' activities in the USSR during World War II, using the example of Andriy Malyshko's publications in frontline newspapers (1941-1945) and to examine the influence of his creative work as a poet and publicist on the partisan movement and Red Army soldiers.

The author of the article analyzes the features of the special and frontline newspapers of the Soviet Union, drawing on archival materials and wartime periodicals, based on the creative works and professional experience of Andriy Malyshko, a prominent Ukrainian Soviet writer and war correspondent for the newspaper 'Za Radiansku Ukrainu!' ('For Soviet Ukraine!'). The influence of these newspaper publications on patriotic sentiments among soldiers, underground fighters, partisans, and the civilian population in the rear and occupied territories is thoroughly traced.

Propaganda in the Soviet Union and Nazi Germany, particularly through newspapers, played a significant role in informing citizens and boosting patriotic morale among soldiers. The Soviet authorities established frontline newspapers (intended for servicemen) and special newspapers to disseminate information among the population in occupied and frontline zones, Red Army soldiers, underground fighters, and partisans.

The Ukrainian Soviet poet Andriy Malyshko made every effort to contribute to the victory over Nazism. His articles, essays, stories, and poems were published in numerous newspapers, including 'Krasnaya Armiya' ('Red Army'), 'Za Radiansku Ukrainu!' ('For Soviet Ukraine!'), and 'Za chest Rodiny' ('For the Honor of the Motherland'), uplifting the spirit of the soldiers and encouraging them to fight the enemy. Andriy Malyshko's poetry, like that of other

writers, became widely popular, with his songs based on his poems sung by partisans and Red Army soldiers.

Keywords: World War II, war correspondent, newspaper 'Za Radiansku Ukrainu!' ('For Soviet Ukraine!'), Soviet literature, partisan movement, occupation, patriotism, Andriy Malyshko